

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินงานพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ห้า รัฐบาลได้กำหนดจุดประสงค์ในการพัฒนาประเทศโดย เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร และให้การพัฒนากระจายไปสู่ชนบท เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งนี้โดยจะดำเนินการพัฒนาให้มีความสำคัญแก่พื้นที่ยากจนหนาแน่นก่อนปรับปรุงให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น และมีบทบาทในการแก้ปัญหาของตนเองให้มากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ช: 12-13)

จากนโยบายข้างต้นประการแรกที่จะพิจารณาคือ พื้นที่ยากจน ซึ่งเป็นเขตเป้าหมายหลักในการพัฒนา พบว่ารัฐให้ความสำคัญแก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือค่อนข้างสูง โดยกำหนดให้ทุกจังหวัดในภาคเป็นพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งต่างจากภาคอื่นๆ ที่ได้รับการกำหนดเพียงบางจังหวัดเท่านั้น เป็นภาคที่ประชากรมีความเป็นอยู่ยากจนมากที่สุด คือประมาณร้อยละ 53.6 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524 ค: 16) นอกจากนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเป็นภาคที่มีประชากรสูงอายุมากที่สุด มีถึง 685,652 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ค: 14-30) ในระดับจังหวัดนั้นจังหวัดนครราชสีมา เป็นจังหวัดที่ริเริ่มการพัฒนาแบบผสมผสานตามนโยบายของรัฐในปี พ.ศ. 2524 ในชื่อโครงการว่า "โคราชพัฒนา" (โคราชพัฒนา 2526: 1-12) ซึ่งเป็นโครงการที่มีการกระจายความรับผิดชอบให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน เป็นจังหวัดแรกของประเทศที่ประกาศว่าปลอดคนไม่รู้นั่งสี่ (ไทยรัฐ (9 ก.ย. 28): 8) และเป็นจังหวัดที่มีประชากรสูงอายุจำนวนมากที่สุด คือ 97,975 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ก: 14-20) สำหรับอำเภอบัวใหญ่ เป็นอำเภอหนึ่งที่เป็นเป้าหมายเน้นหนักของจังหวัดในการดำเนินโครงการมีกิจกรรมที่ดำเนินในอำเภอ เป็นจำนวนมาก (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา 2526: 1-7) และยังเป็นอำเภอที่มีประชากรสูงอายุจำนวนมากที่สุดในจังหวัดอีกด้วย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ก: 29)

สำหรับการที่จะให้การพัฒนาระบายไปสู่ชนบท เพื่อลดความเหลื่อมล้ำนั้นรัฐบาล เน้นการพัฒนาแบบผสมผสานโดยให้กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข วางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหาการดำรงชีวิต โดยพยายามให้เกษตรกรช่วยตัวเอง เป็นกลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524 ก: 42) การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาชุมชนซึ่งยึดหลักว่า การพัฒนาชุมชนจะใดผลควรจะเป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน (สุวิทย์ ยี่งวพันธ์ 2507: 2) ทั้งนี้เพราะงานพัฒนาชุมชนยึดความทองการและปัญหาแท้จริงของประชากร เป็นหลักการดำเนินงาน เพื่อให้เขาตระหนักในคุณค่าของผลงานและพลังความสามารถของพวกเขา ทำให้วางแผนทะนุถนอมและภาคภูมิใจที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่พัฒนาแล้ว และเกิดความพยายามที่จะทำสิ่งอื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อไป จึงต้องเน้นการพัฒนาโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน (พินันต์ สุจำนงค์ 2524: 23)

ปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของประชาชนนั้น ได้แก่ ผู้นำชุมชนซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการที่จะโน้มน้าวผู้อื่นให้มาร่วมประกอบกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้สูงอายุ ครู เป็นต้น (เรื่องเดียวกัน, หน้า 92-93.) ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนคือ ความรู้สึกว่าเขาเองมีความรู้ความสามารถพอที่จะทำสิ่งนั้นๆได้ (สุพผล กาญจจิตรรา 2519: 23) หรือภาพเกี่ยวกับตนเองของบุคคล เป็นไปในเชิงบวกนั่นเอง การที่บุคคลมีภาพเกี่ยวกับตนเองแตกต่างกัน เป็นการผสมผสานของการพัฒนาอัตตะที่มาจาก การรับรู้ของแต่ละบุคคลและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่แตกต่างกัน (Rose 1962: 526-535)

ในชุมชนนั้นประกอบด้วยประชากรกลุ่มต่างๆ และตามปรัชญาของงานการศึกษานอกโรงเรียนไว้แล้ว ประชากรทุกเพศ ทุกวัย ควรได้รับการศึกษานอกโรงเรียน และ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและการพัฒนาชุมชน เมื่อพิจารณากลุ่มประชากรพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่สำคัญ เพราะนับวันจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากนโยบายการลดประชากรของรัฐ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ข: 12) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ

และ เทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น และจำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ.2523 มีประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 2,445,307 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ข: 18, 20) เมื่อพิจารณาอัตราส่วนภาระเลี้ยงดูซึ่งหมายถึงประชากรกลุ่มอายุต่ำกว่า 15 ปี รวมกับประชากรกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเราถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่พึ่งตนเองไม่ไคทางเศรษฐกิจ ต่อประชากรอายุระหว่าง 15-59 ปีพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุเพิ่มมากกว่ากลุ่มผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ถึงเท่าตัว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524 ก: 5) ปรากฏการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่าในอนาคตประเทศไทยกำลังจะมีปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ปัญหาภาระเลี้ยงดู ปัญหาสวัสดิการสงเคราะห์ รายได้ประชากร (เรื่องเดียวกัน, หน้า 4, 5, 42 และ 45.) การวางแผนออกฤกษ์การผลิต เป็นคนเพราะประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524 ง: 69-71) อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า มีสติปัญญาและประสบการณ์เป็นกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีโอกาส เขาสูงองค์กรต่างๆ ที่ทำงานอาสาสมัครทุกรูปแบบในท้องถิ่น น่าที่จะเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงคุณค่าความสามารถทำประโยชน์แก่ชนบทได้ รัฐเองก็ให้ความสำคัญแก่ประชากรกลุ่มนี้แต่ยังไม่มีการที่จะใช้ทรัพยากรกลุ่มนี้ให้เกิดประโยชน์ (กระทรวงศึกษาธิการ ม.ป.ป.: 1-34)

เนื่องจากการพัฒนาคุณภาพของประชาชนจะต้องให้คนเขามามีส่วนร่วมด้วย และผู้สูงอายุเป็นกำลังสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งนอกเหนือจากกลุ่มอื่นๆ ในการพัฒนาชุมชนดังนั้น เพื่อเป็นการศึกษาเชิงสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาพเกี่ยวกับตนเองกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพเกี่ยวกับตนเองด้านร่างกาย จิตใจและสังคมของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาลักษณะของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนแต่ละประเภท ของผู้สูงอายุ ในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาพเกี่ยวกับตนเองด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม กับลักษณะของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนประเภทต่างๆ ของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ภาพเกี่ยวกับตนเองด้านร่างกายของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนประเภทต่างๆ
2. ภาพเกี่ยวกับตนเองด้านจิตใจของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนประเภทต่างๆ
3. ภาพเกี่ยวกับตนเองด้านสังคมของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนประเภทต่างๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการ เฉพาะในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ของอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
2. อายุของประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เท่านั้น
3. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะกิจกรรมชุมชน 5 ประเภท คือกิจกรรมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม กิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนา และกิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณสุขและการอนามัย โดยไม่รวมกิจกรรมเกี่ยวกับการเมืองและการปกครอง เนื่องจากเป็นปัญหาที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนและน่าจะทำงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

ผู้สูงอายุที่ตอบแบบสัมภาษณ์เป็นผู้ที่ยังมีความจำดี ไม่เลอะเลือน และมีทักษะในการตอบแบบสัมภาษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความจำกัดของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในเขตชนบทที่ยากจนอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีขอบเขตการศึกษาที่จำกัดผลของการศึกษาวิจัย จึงสามารถอ้างอิงไปยังประชากรที่มีสภาพคล้ายคลึงกันกับกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การมีส่วนร่วม	หมายถึง	การให้ความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติ กิจกรรมหรืองานของชุมชน ทั้งด้านกำลังแรงงาน ทรัพย์สิน ความคิดเห็น การเป็นผู้ให้บริการ และผู้เข้ารับบริการ หรือเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง
กิจกรรมชุมชน	หมายถึง	งานหรือโครงการประเภทต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนทั้งโดยรัฐบาลหรือเอกชนอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
เขตพื้นที่ชนบท ยากจน	หมายถึง	พื้นที่ตามคำสั่งคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ที่ 3/2525 เรื่องการจัดพื้นที่ยากจน ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2525
ผู้สูงอายุ	หมายถึง	คนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป นับตามปีปฏิทิน และเป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตพื้นที่ชนบทที่ยากจนอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
ประเภทของ กิจกรรมชุมชน	หมายถึง	ชนิดของกิจกรรมชุมชน ได้แก่ 1. กิจกรรมเกี่ยวกับชนบทธรรมนิยมประเพณี และวัฒนธรรมค่านิยมพิธีต่างๆทางสังคม (เช่น งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ) และกิจกรรมเกี่ยวกับชนบทธรรมนิยมประเพณี และวัฒนธรรม ค่านิยมวันเวรต่างๆตามเทศกาล (เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง ฯลฯ)

ภาพเกี่ยวกับ ตนเอง	หมายถึง	<p>2. กิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา เช่น การทำ บุญพิธีต่างๆ ฯลฯ</p> <p>3. กิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา เช่นการประ ชุมอบรม การ เป็นกรรมการที่อ่านหนังสือ ประจำหมู่บ้าน ฯลฯ</p> <p>4. กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนา เช่น การ สร้างสาธารณสมบัติ ฯลฯ</p> <p>5. กิจกรรมเกี่ยวกับสาธารณสุขและการอนา มัย เช่น การดูแลสุขภาพอนามัยเกี่ยวกับ ตนเองและสังคมใหญ่ที่สุดลักษณะ ฯลฯ</p> <p>ภาพรวมที่บุคคลมองหรือรับรู้ตนเองในคาน</p>
ลักษณะของ การมีส่วนร่วม ในกิจกรรมชุมชน	หมายถึง	<p>1. ร่างกาย เช่น สุขภาพอนามัย บุคลิก ลักษณะ ความเฉลียวฉลาด ความสามารถ ทักษะ ฯ</p> <p>2. จิตใจ เช่น ความภาคภูมิใจในตนเอง ความสุข ความสมหวังในชีวิต ความวิตก กังวล ฯ</p> <p>3. สังคม ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลในสังคมในแง่ของความรู้สึกต่อกัน และการปฏิบัติต่อกันระหว่างผู้สูงอายุ กับ บุคคลในสังคมตั้งแต่ สมาชิกในครอบครัว จนถึงบุคคลอื่นในสังคม เช่น การไต่รับ ความยกย่องนับถือ การไต่รับการเอาใจ ใส่ดูแล ความสามารถในการคบเพื่อน ความสามารถในการปรับตัว ฯลฯ</p> <p>ความดีของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ประเภทต่างๆ ของผู้สูงอายุ เช่น ไปร่วม กิจกรรมประ เภทหนึ่งๆ บ่อยครั้ง เพียงใด</p>

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงภูมิหลังของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
2. ทราบถึงภาพเกี่ยวกับตนเองด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
3. ทราบถึงลักษณะ หรือความถี่ของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน แต่ละประเภทของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
4. ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพเกี่ยวกับตนเองด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม กับลักษณะของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนแต่ละประเภท ของผู้สูงอายุในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
5. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดโครงการส่งเสริมสำหรับผู้ใหญ่วัยสูงอายุ เพื่อให้เขา เขามามีส่วนรวมในกระบวนการพัฒนามากขึ้น